

Planprogram

Kommunedelplan for kulturmiljø (2026 – 2036)



Fastsatt 19.12.2024



Innhold

1.0	Innledning.....	3
1.1	Formål med kulturmiljøplan.....	3
1.2	Planprogram	3
2.0	Rammer og føringer for arbeidet.....	4
2.1	FNs bærekraftsmål	4
2.2	Nasjonale føringer.....	4
2.3	Regionale føringer.....	5
2.4	Lokale føringer	6
3.0	Kulturmiljøplanens fokusområder, mål og virkeområde.....	7
3.1	Mål og delmål	7
3.2	Hovedfortellingene	7
3.3	Avgrensning	9
3.4	Kulturmiljøplanens varighet	9
4.0	Planprosess	11
4.1	Organisering av arbeidet.....	11
4.2	Kunnskapsinnhenting.....	12
4.3	Medvirkning	13
4.3	Fremdriftsplan.....	13

1.0 Innledning

Ørland kommune er en kystkommune med en rik og mangfoldig natur- og kulturarv. En blanding av strategisk beliggenhet og betydelige jordbruks- og fiskeressurser har skapt områder rike på kulturminner fra et tidsspenn på flere tusen år. Til tross for at kommunen har flere kulturminnerike landskap av både regional og nasjonal verdi, mangler det en samlet oversikt over det mangfoldet av kulturminner og kulturmiljø som finnes i hele kommunen. Likeledes har det over flere år vært et uttalt behov for vern, føringer og gode styringsverktøy i forvaltningen.

Kommunene har et stort lokalt handlingsrom innen samfunnsutvikling og arealforvaltning. I 2019 utarbeidet Riksantikvaren en strategi for arbeid med kulturarv i kommunene. Bak strategien ligger et ønske om at kulturminner og kulturmiljø settes på den lokalpolitiske dagsordenen i kommunene og at kommunen får tilstrekkelig kunnskap og virkemidler til å ta ansvar på feltet.

1.1 Formål med kulturmiljøplan

Utarbeidelse av kommunal kulturmiljøplan er i tråd med regjeringens strategi for norsk miljøpolitikk. En kulturmiljøplan skal gi økt oversikt, innblikk og forståelse for bevaring og vern av kulturminner og kulturmiljøer.

Kommunen er en viktig forvalter av kulturminner og kulturmiljø. En kulturmiljøplan vil være et viktig verktøy for å prioritere og sikre kulturminner og kulturmiljø i kommunen i plan- og byggesaker. Det vil i tillegg være en viktig faktor i forbindelse med tilskudd til private eiere. Kommunens kulturmiljøplan skal også utgjøre kunnskapsgrunnlag til temaet kulturmiljø i forbindelse med utarbeidelse av ny kommuneplanens arealdel.

1.2 Planprogram

Planprogrammet redegjør for bakgrunn, formål, prosess og medvirkning, samt forslag til utredninger.

Etter plan- og bygningsloven (§ 4-1) skal det utarbeides planprogram for planarbeidet for alle kommuneplaner som har virkninger for miljø og samfunn. Planprogrammet skal gjøre rede for formålet med planarbeidet, planprosessen med frister og deltakere, opplegg for medvirkning og behovet for utredninger. Forslag til planprogram sendes på høring og legges ut til offentlig ettersyn samtidig med varsling av planoppstart.

2.0 Rammer og føringer for arbeidet

2.1 FNs bærekraftsmål

Bærekraftig utvikling innebærer at vi skal dekke våre behov i dag uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner kan dekke sine behov. Bærekraftsmålene ser miljømessig, sosiale og økonomisk utvikling i sammenheng. Bærekraftsmålene er universelle og gjelder for alle politikkområder, og krever helhetlig samfunnsplanlegging.

«Innsats for å verne om og sikre verdens kultur- og naturarv» er omtalt som eget delmål under bærekraftsmål nr. 11 *Bærekraftige byer og samfunn*. Kulturmiljø bidrar til å oppfylle flere av de andre målene også, blant annet bærekraftsmål nr. 12 om å sikre bærekraftige forbruks- og produksjonsmønstre, herunder oppnå bærekraftig forvaltning og redusere avfallsproduksjon gjennom ombruk og gjenbruk av eksisterende bygninger.

2.2 Nasjonale føringer

Nasjonale føringer til kommunens kulturmiljøarbeid er gitt gjennom:

- Lov om kulturminner (kulturminneloven)
- Lov om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven)
- Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging (2023-2027)
- Riksantikvarens Strategi og faglige anbefalinger for by- og stedsutvikling (2021)
- Riksantikvarens Strategi for arbeid med kulturarv i kommunene 2019-2022
- Riksantikvarens Klimastrategi for kulturmiljøforvaltning 2021-2030
- Áimmahuššan – Sametingsmelding om samisk kulturminnevern (2021)
- Stortingsmelding nr. 16 (2019-2020) Nye mål i kulturmiljøpolitikken

I Meld. St. 16 (2019-2020) presenteres *Engasjement, Bærekraft og Mangfold* som nye mål i kulturmiljøpolitikken. Kulturmiljø skal i større grad tas i bruk som en ressurs for å oppnå en bærekraftig samfunnsutvikling. For å oppnå dette skal kommunen etterstrebe følgende miljømål i sin forvaltning av kommunens kulturmiljø:

- *Miljømål 2.1 - Alle skal ha mulighet til å engasjere seg og ta ansvar for kulturmiljø.*
Målet er å øke den allerede store interessen og det store aktive engasjementet for å ta vare på kulturminner og miljøer. Det er statens ansvar å legge best mulig til rette for dette.

- *Miljømål 2.2 - Kulturmiljø skal bidra til bærekraftig utvikling gjennom helhetlig samfunnsplanlegging.*

Målet er at alle kommuner og fylkeskommuner skal ha oppdaterte kulturmiljøplaner

- *Miljømål 2.3 - Et mangfold av kulturmiljø skal tas vare på som grunnlag for kunnskap, opplevelse og bruk.*

Målet er å ta vare på kulturmiljø som viser et kulturelt, sosialt og geografisk mangfold fra ulike tidsperioder, og som bidrar til å dokumentere og forstå den historiske utviklingen.

2.3 Regionale føringer

Trøndelag fylkeskommunes *Regionale plan for kulturmiljø i Trøndelag 2022-2030* viderefører de nasjonale målene til regionalt nivå og er den planen som har størst påvirkning på føringer og tiltak på kommunalt nivå. Utvalgte mål i Regionale plan for kulturmiljø i Trøndelag:

- I 2030 engasjerer trønderne seg i et mangfold av godt bevarte kulturmiljø.
- I 2030 har vi god oversikt over og lett tilgjengelig kunnskap om regionalt og nasjonalt verneverdige kulturmiljø, kulturlandskap og fartøy i Trøndelag.
- I 2030 bidrar godt bevarte kulturmiljø til steder det er godt å leve.
- I 2030 er kulturmiljø og historier grunnlag for næringsutvikling og nyskapende produkter.
- I 2030 kjenner trønderne til kulturmiljøer som bærer historier om demokrati og selvstyre, undertrykkelse og forsoning.

Sammen med regional plan for kulturmiljø i Trøndelag, har fylkeskommunen utarbeidet en oversikt over kulturmiljø, kulturlandskap og fartøy i fylket med regional, nasjonal og internasjonale verdier. Oversikten er i dokumentet *Mangfoldige Trøndelag* og supplerer fylkeskommunens kulturmiljøplan. I *Mangfoldige Trøndelag* nevnes disse områdene i Ørland kommune:

- Trondheimsfjordens munning/Austrått og landskapet rundt
- Sjøgata og Uthaug
- Vellersund handelssted
- Valseidet og Koet
- Tarva

2.4 Lokale føringer

Kommuneplanens samfunnsdel (2022 – 2034) ble vedtatt i kommunestyret 26.01.2023 og legger føringer for kommunens planarbeid. Kulturmiljøplanen må ses i sammenheng med samfunnsdelens mål og strategier.



Følgende satsningsområder og strategier vil være førende for arbeidet med kulturmiljøplanen:



Ørland utvikler mangfold!

3) Ørland bruker og viser frem sin unike natur- og kulturarv.

3D) Utvikle kunnskap og kompetanse om kulturminner og kulturmiljø i kommunen, herunder samiske kulturminner for å styrke forvaltningen og formidlingen av vår kulturarv

3.0 Kulturmiljøplanens fokusområder, mål og virkeområde

Kulturmiljøplanen skal gi kunnskap om fortida og avklare hvilke kulturminner en vil ta vare på i framtida.

Ørland kommune har som målsetning at kulturmiljøplanen skal fungere som et styringsverktøy i forvaltningen av kommunens kulturmiljøer i plan- og byggesaker, herunder for både kartfestede og ikke kartfestede kulturmiljøer. Kulturmiljøplanen skal danne et grunnlag for det videre arbeidet for kommuneplanens arealdel, med kartfestede hensynssoner for kulturmiljø og tilhørende bestemmelser og retningslinjer. Kulturmiljøplanens bestemmelser må være tydelige, slik at de kan brukes som verktøy i plan- og byggesaksbehandling, og gjennom dette sikre en god forvaltning. Det skal også utarbeides en handlingsdel til kulturmiljøplanen med forslag til tiltak og målsetninger, som det skal jobbes med i planperioden.

Klimaendringer kan gi utfordringer for bygninger og kulturmiljø i fremtiden. For Ørland kommune vil dette i hovedsak dreie seg om kulturmiljøer påvirket av havnivåstigning og stormflo. En kartlegging av berørte kulturmiljøer vil inngå som en del av kulturmiljøplanen og/eller som en del av handlingsplanen.

3.1 Mål og delmål

Hovedmål:

- Kulturmiljøplanen skal fungere som et styringsdokument
- Styrke kulturminnevernet i Ørland kommune
- Sikre bevaring av utvalgte kulturmiljø som grunnlag for kunnskap, opplevelse og bruk

Delmål:

- Sikre tydelige føringer for kulturminner og -miljøer
- Øke kompetansen på kulturminner og -miljøer i kommunen, også samiske kulturminner
- Kulturmiljøplanen skal bidra til identitetsbygging og engasjement

3.2 Hovedfortellingene

Noen historiske og naturgitte forhold skiller Ørland kommune fra resten av Trøndelag og danner det man kan beskrive som vår nasjonale særegenhet. Dette kan overordnet oppsummeres gjennom tre hovedfortellinger som både favner fortid og nåtid:

Maktlandskapet

Fra Ørland har man i tusener av år kunnet kontrollere innseilingen til Trondheimsfjorden og skipsleia. I våre jordbruksrike kyst- og fjordbygder ble det derfor etablert et stort antall maktsentra i førkristen tid, som fra middelalderen endret status til herregårder. Av militærstrategiske hensyn ble mange av de samme områdene kraftig befestet fra slutten av 1800-tallet, under siste verdenskrig og fram til vår tid.

Denne historiske utviklingen har skapt et særpreget maktlandskap i deler av Ørland med stor tidsdybde og med en rik kulturarv. Denne fortellingen er under betydelig utvikling gjennom kampflybase Ørland.

Den spesialiserte kystkulturen

Fra 1500-tallet ble de fleste bønder i Ørland gjort til leilendinger under herregårdene med langt hardere plikter og avgifter enn bønder ellers i Trøndelag. Denne ufriheten avfødte en særegen kystkultur som fortsatt lever i dag, da havet var leilendingenes eneste kilde til velstand.

Ørlands føydale historie tvang fram en spesialisering innen kunnskap om blant annet båtbyggerkunst og fiskeforedling blant det brede lag av befolkningen. Vår rike materielle og immaterielle kystkultur er en fortsatt eksisterende ressurs, som både lever gjennom kulturhistoriske lag og foreninger, og en marin industri i rivende utvikling.

De rike jordbruksbygdene med de små husene

Helt til på 1800-tallet var de fleste innbyggerne i Ørland leilendinger eller husmenn under kommunens tre herregårder. Beskrivelser av bebyggelsen i tiden før bøndene ble selveiere forteller om et kummerlig liv og dårlig levestandard. Til tross for en ny selveiertilværelse i et rikt jordbrukslandskap, forble husene i Ørlandsbygdene små. Hele kyst-Norge var skogløst til langt inn i etterkrigstiden, og dette gjorde at tilgangen på byggematerialer var svært begrenset. Mens Trøndelag opplevde en byggeboom av storslagne trøndertun på 1800-tallet, beholdt bebyggelsen i bygdene i Ørland sitt beskjedne preg.

Arven fra føydaltida og mangelen på byggematerialer har gitt oss en lokal byggeskikk som ikke bærer med seg den rikdommen som åkrene formidler. Dette preget finner man med noen få unntak, langs fjord- og kystbygdene, i hele kommunen. Den jevne bygningsarven på Ørland er derfor mer sårbar enn det som er vanlig i andre kommuner, da de små husene er vanskelige å tilpasse til dagens behov og forventninger.

3.3 Handlingsdelen

For å sikre gjennomføring av kulturmiljøplanens målsettinger skal det utarbeides en handlingsdel. Handlingsdelen skal fungere som et styringsverktøy for oppfølging av planens innhold, med blant annet forslag til og plan for forvaltning, formidling og skjøtsel av kommunens kulturminner.

3.4 Avgrensning

Kulturminner er spor etter menneskers liv og virke, og kan være alt fra et historisk bygningsmiljø til et arkeologisk funnsted. Avgrensning av hva planen skal og ikke skal inneholde, er derfor en viktig del av planarbeidet.

Mens før-reformatoriske (før 1537) kulturminner er automatisk fredete etter kulturminneloven, må nyere tids kulturminner aktivt velges ut og gis et formelt vern. Fredete kulturminner kan tilsynelatende ha et sterkt vern, men like fullt være sårbare for endringer i omgivelsene og av klimaendringer. Det kan være hensiktsmessig å legge hensynssoner rundt fredete kulturminner, for å sikre kulturminnenes sammenheng og helhet.

Kulturmiljøplanen avgrenses til faste, fysiske kulturminner og kulturmiljø. Løse kulturminner (gjenstander, samlinger) samt immateriell kulturarv (dialekt, mattradisjoner, sang og danse, etc.) omfattes ikke av planen.

Et utvalg av de mest verdifulle kulturmiljøene vil bli foreslått omfattet av hensynssoner eller bestemmelsesområder i kommuneplanens arealdel. Med begrepet kulturmiljø menes det her flere kulturminner som til sammen danner et miljø, eller det kan være et enkeltminne som sammen med omgivelsene danner et miljø/forteller en historie.

Enkeltminner vil som hovedregel ikke få et kartfestet vern med hensynssoner. Kulturmiljøplanen skal likevel sikre føringer i planbestemmelser, som bidrar til å ivareta enkeltminner i plan- og byggesaker.

3.5 Kulturmiljøplanens varighet

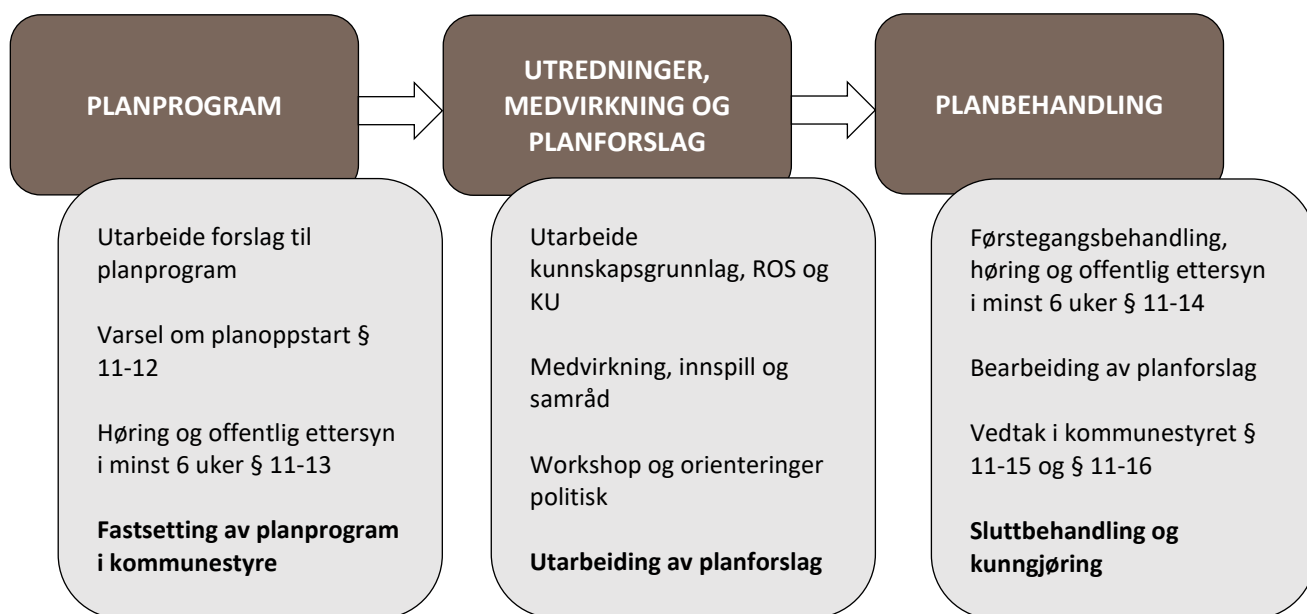
Kulturmiljøplanen for Ørland kommune er satt til å virke i 10 år (2026-2036). Planen skal danne et kunnskapsgrunnlag for kommuneplanens arealdel. Kulturmiljøplanen må derfor være utarbeidet før kommuneplanens arealdel vedtas.

For å sikre aktualiseringen av kulturmiljøplanen i dens varighet, skal den evalueres 5 år etter endelig vedtak. Det skal da vurderes om det er justeringsbehov i planen.

4.0 Planprosess

I arbeidet med kulturmiljøplanen vil det være viktig å få en forankring både administrativt og politisk. Arbeidet vil derfor gjennom hele planprosessen bli løftet fram i et tverrfaglig arbeid. En bred forankring av kulturmiljøplanen vil gi en felles avklaring og forståelse av utvalgte satsningsområder for utvalgte kulturmiljø i Ørland kommune. En bred forankring vil også gi en forutsigbarhet i arealforvaltningen og langsiktige satsninger i kulturmiljøforvaltningen innad i kommunen.

Planprosessen gjennomføres iht. plan- og bygningslovens kap. 11, hvor planprosessens forløp illustreres i diagrammet under.



Figur 2. Oversikt over den samlede planprosessen for kommuneplan

4.1 Organisering av arbeidet

Det er viktig å forankre kulturmiljøplanen både administrativt og politisk. For en bred forankring vil planen utarbeides i tett samarbeid med utnevnt arbeidsgruppe og ressursgruppe, styringsgruppe og politiske referansegruppe.

Arbeidsgruppe: Ansvar for arbeidet med å utarbeide kulturmiljøplan ligger hos planavdelingen, med en administrativ prosjektleder. Det nedsettes en arbeidsgruppe bestående av prosjektleder, en eller to arealplanleggere og fagleder historie i Roret KF (Ørland

kultursenter). I tillegg trekkes det inn ressurser fra landbruk og andre enheter/avdelinger ved behov.

Styringsgruppe: Det skal være en styringsgruppe bestående av kommunedirektør og alle kommunalsjefer (kommunedirektørens ledergruppe KLG).

Politisk referansegruppe: For å sikre god politisk forankring i planarbeidet, vil planutvalget i Ørland kommune bli brukt som politisk referansegruppe.

I tillegg vil det i hele planprosessen trekkes inn erfaring og kompetanse fra Trøndelag fylkeskommune, lokale lag og foreninger, museer og andre frivillige. Det vil bli vurdert om det er hensiktsmessig å danne en samarbeidsgruppe/ressursgruppe med representanter fra lokale lag og foreninger.

4.2 Kunnskapsinnhenting

Kartleggingen av de aktuelle kulturmiljøene i Ørland vil basere seg på videreformidling av kjente kulturminner og kulturmiljø. Mye er skrevet om, noe eksisterer i lokalbefolkningens minner, mye er tidligere registrert. Ved en gjennomgang av blant annet eksisterende registreringer, lokalhistoriske dokumenter og møter med lokalbefolkning vil kommunen sitte igjen med et utvalg kulturmiljø- og minner. Kommunen vil i tillegg vurdere behovet for eventuelle undersøkelser og tilleggsregistreringer.

Eksempler på databaser og kilder som vil inngå i kunnskapsgrunnlaget er:

- SEFRAK-registeret – Landsdekkende register over eldre bygninger fra før 1900, basert på registreringer utført i perioden 1975-1995.
- Askeladden – Riksantikvarens offisielle database over fredete kulturminner og kulturmiljøer i Norge.
- Kulturminnesøk – Publikumsversjon av Askeladden, også i regi av Riksantikvaren.
- Tidligere kulturhistoriske registreringer i Ørland og Bjugn.
- Tidsskrift, årbøker og nettressurser av lokale og regionale historielag.
- Relevant litteratur.
- Øvrige muntlige og skriftlige kilder.

Ørland kommune har behov for å styrke kunnskapen om samiske kulturminner i kommunen, og det er behov for å kartlegge og verdivurdere krigsminner fra 2. verdenskrig. Behovet for og gjennomføring av øvrige tilleggsregistreringer og kartlegginger vil vurderes nærmere i den videre planprosessen.

4.3 Medvirkning

Det er viktig å få til en god medvirkningsprosess da dette vil gi en god forankring av planen hos kommunens innbyggere. Planarbeidet legger opp til bred medvirkning.

Medvirkning til utarbeidelsen av kulturmiljøplanen skal sikres i planprosess iht. kap. 11. Som en kommunedelplan vil planen legges ut til offentlig høring, og hvem som helst kan komme med innspill. I tillegg til høringsperioden vil det legges til rette for bred deltakelse fra innbyggerne. Kommunen vil benytte seg av en egen landingsside på kommunens hjemmeside, hvor kommunens innbyggere kan komme med kartfestede innspill til kulturmiljøplanen.

Bruk av ressurser i lokale lag og foreninger, samt involvering av ulike faggrupper/enheter i kommunen, vil også sikre en målrettet medvirkning i planprosessen.

4.3 Fremdriftsplan

Framdriftsplanen viser et tidsskjema med mål om sluttbehandling av kulturmiljøplanen i Ørland kommune i begynnelsen av 2026.

År	2024				2025				2026	
Kvartal	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2
Planprogram										
Utarbeide forslag til planprogram										
Høring og offentlig ettersyn planprogram										
Planprogram fastsettes i kommunestyret										
Planforslag										
Gjennomføre utredninger, analyser, ROS, mm										
Utarbeiding av planforslag										
Utarbeiding av handlingsdel										
1.gangsbehandling av planforslag										
Høring og offentlig ettersyn av planforslag										
Vedtak av planforslag i kommunestyret										

